

Development of Strategies to Reduce Rural-Urban Migration in Khuzestan Province Using the Combined SWOT-AHP Method

Moslem Savari^{1*}, Mohammad Limuie²

Abstract

The present study was conducted with the aim of developing strategies to reduce rural-urban migration in the Khuzestan province. In this research, firstly the analytical studies and literature were used to examine the four points of SWOT, namely strength, weakness, opportunity and threat, and then to prioritize them using the AHP technique. The statistical population of the study were informed persons and experts in relevant organizations in the Khuzestan province. The sample contained 48 experts who were selected using the purposive sampling method. In order to process the information from the matrix, the SWOT-AHP technique from the Expert Choice software was performed. The findings showed that in evaluating the criteria, threat points, weaknesses, opportunities and strengths ranked first to last, which indicates the dominance of the risky over the useful space. In addition, using the TOWS matrix, twelve strategies were designed to reduce rural migration. Based on the results, the two strategies of "development of appropriate technologies to reduce the difficulty of working in agricultural sector and keeping alive the hope to work in agricultural sector" and "correct advertising about the importance and value of youth activities in agricultural sector and employing graduates of agricultural sector to increase the power of creativity and innovation" were identified as the most important strategies in this regard.

Keywords: Rural poverty, Migration, Rural development, Livelihood sustainability, Khuzestan province

Received: 2022-06-02

Accepted: 2022-08-02

1 Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan. Mollasani, Iran (Corresponding Author); Savari@asnrukh.ac.ir

2 Msc Student of Rural Development, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan. Mollasani, Iran; Mohamad.nano@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.22034/jpai.2022.555036.1232>

تدوین راهبردهای کاهش مهاجرت روستا به شهر در استان خوزستان با روش ترکیبی SWOT-AHP

مسلم سواری^{۱*}، محمد لیموئی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تدوین راهبردهای کاهش مهاجرت روستا به شهر در استان خوزستان انجام شد. در این پژوهش، ابتدا با استفاده مطالعات تحلیلی و ادبیات موضوع به بررسی نقاط چهارگانه SWOT یعنی قوت، ضعف، فرصت و تهدید پرداخته شد و با استفاده از تکنیک AHP اولویت بندی شد. جامعه آماری پژوهش کارشناسان آگاه و متخصص موضوع در سازمان های ذیربط در استان خوزستان بودند. با استفاده از روش نمونه گیری هدفمند ۴۸ نفر از خبرگان موضوع برای پاسخگویی به سوالات انتخاب شدند. برای پردازش اطلاعات از ماتریس- تکنیک SWOT-AHP از نرم افزار Expert Choice استفاده شد. یافته ها نشان داد که در ارزیابی معیارها، نقاط تهدید، ضعف، فرصت و قوت، اولویت های اول تا چهارم را به خود اختصاص دادند که نشان دهنده غالب بودن فضای مخاطره آمیز بر فضای مفید است. علاوه بر این، با استفاده از ماتریس TOWS اقدام به طراحی دوازده راهبرد برای کاهش مهاجرت روستایی شد که براساس نتایج، دو راهبرد «توسعه تکنولوژی های مناسب جهت کاهش سختی کار در بخش کشاورزی و زنده نگهداشتن امید به فعالیت در بخش کشاورزی» و «تبلیغات صحیح در زمینه اهمیت و ارزش فعالیت جوانان در بخش کشاورزی و به کارگیری فارغ التحصیلان در بخش کشاورزی جهت افزایش قدرت خلاقیت و نوآوری» به عنوان مهم ترین راهبردها در این زمینه شناسایی شدند.

واژگان کلیدی: فقر روستایی، مهاجرت، توسعه روستایی، پایداری معیشت، استان خوزستان

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۱۲

۱ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی، ایران (نویسنده مسئول)؛ Savari@asnrukh.ac.ir

۲ دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی، ایران؛ Mohamad.nano@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.22034/jpai.2022.555036.1232>

مقدمه و بیان مسأله

شناخت دقیق مسایل مربوط به روستاهای ایران از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. زیرا ریشه تمامی مشکلات و مسائل اعم از عقب ماندگی، فقر، نابرابری و بیکاری فزاینده در مناطق روستایی قرار دارد (صفایی‌پور و محلی، ۱۳۹۶). روستائینی در ایران سابقه‌ای بیش از نه هزار سال دارد که طی سالیان متمادی شکل گرفته است که در طی این زمان طولانی روستاها پیوسته دستخوش عوامل انسانی و طبیعی قرار گرفته است و در اثر این عوامل به‌طور فزاینده‌ای درحال از دست دادن جمعیت خود در اثر مهاجرت است (نقوی و بیگلری، ۱۳۹۱). بانک جهانی^۱ (۲۰۰۶) استدلال می‌کند نادیده گرفتن ارتباط شهری - روستایی منجر به ناکارایی و باعث نابرابری بازدارنده رشد می‌شود. به‌دلیل بهم‌پیوستگی معیشت شهری و روستایی تجزیه و تحلیل ارتباط بین آن‌ها بسیار مهم است (World Bank, 2012). به‌واسطه برخورداری از امکانات متفاوت (شهر و روستا) نیروی جوان روستایی به‌سوی مناطق شهری حرکت می‌کند و شکاف شهر و روستا هر روز بیشتر می‌شود (Akkoyunlu, 2015).

بانک جهانی (۲۰۱۸) بر این باور است که توسعه روستایی، راهبردی برای بهبود زندگی اجتماعی و اقتصادی روستاییان فقیر و تلاشی همه‌جانبه برای کاهش فقر است که این امر با افزایش تولید و ارتقاء بهره‌وری در محیط روستائی میسر می‌گردد. اما با وجود پیشرفت تکنولوژی در قرن حاضر، هنوز هم نواحی روستایی با مسائل و چالش‌های متعددی مواجه است. زیرا راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت‌آمیز نبوده و نتوانسته مسایل همچون فقر، اشتغال، مهاجرت، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری منابع طبیعی و محیط زیست را تامین کند (Liu et al., 2017). سکونت بیش از سه میلیارد نفر از جمعیت جهان در نواحی روستایی و مواجه بودن بیش از ۱/۲ میلیارد نفر با فقر مطلق که ادامه حیات آن‌ها را تهدید می‌کند، توجه ویژه به فقرزدایی از نواحی روستایی و اشتغال‌زایی را در روستاها ضرورتی اجتناب‌ناپذیر می‌نماید (دارابی و ترابی، ۱۳۹۶).

مهاجرت در کشورهای در حال توسعه به دلیل بحران‌های مالی، جنگ، تغییرات آب و هوایی، فقر و توسعه نیافتگی در دهه گذشته افزایش داشته است (FAO, 2016; Obi et al., 2020) این موارد در جوامع روستایی منجر به کاهش تولیدات کشاورزی، افزایش بیکاری و قیمت مواد غذایی شده است (Sirkeci et al., 2012). بسیاری از خانوارهای روستایی با توسعه فعالیت‌های غیرزراعی، مهاجرت‌های فصلی و دائمی قادرند خود را با شرایط سازگار نمایند (Alcaraz et al., 2019; Tilly, 2011; McAuliffe et al., 2012; al., 2012). البته در کشورهای در حال توسعه، عمدتاً مهاجرت‌های طولانی‌تر و به‌سوی دائمی رفت و تعداد مهاجرت‌ها افزایش یافت (IOM, 2019; Mohapatra and Ratha, 2010) براساس گزارش‌های اخیر سازمان بین‌المللی مهاجرت تعداد مهاجرت‌ها در کشورهای در حال توسعه از ۲۲۱ میلیون خانوار در سال ۲۰۱۰ به ۲۷۲ میلیون خانوار در سال ۲۰۱۹ رسیده است (IOM, 2019). جمعیت روستایی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه بیشتر از جمعیت شهری است. حدود ۴۶ درصد از جمعیت کل جهان در نواحی روستایی سکونت دارند (Beer et al., 2010). در ایران نیز، ۲۶ درصد از جمعیت کل کشور در نواحی روستایی زندگی می‌کنند. نسبت جمعیت روستایی طی پنج دهه اخیر از ۶۶ درصد به ۲۶ درصد کاهش یافته است (World Bank, 2018).

گزارش سال ۲۰۱۳ در ارتباط با سیاست‌های جمعیتی جهان نشان می‌دهد که در میان ۱۸۵ کشور، حدود ۸۰ درصد از دولت‌ها سیاست‌هایی برای کاهش مهاجرت روستایی-شهری داشته‌اند. زیرا از سال ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۳ نزدیک به ۴۰ درصد مهاجرت‌ها افزایش داشته است (UN, 2013). بررسی آمارها در ایران نیز نشان می‌دهد که طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ حدود هفت هزار از روستاهای ایران خالی از سکنه شدند (اعتضاد و همکاران، ۱۴۰۰). براساس گزارش مرکز آمار ایران در سال ۱۳۵۵ سه میلیون و ۲۶۵ هزار خانوار ایرانی در مناطق شهری و سه میلیون و ۴۴۶ هزار خانوار در مناطق روستایی ساکن بودند. این رقم در سال ۱۳۹۵ به‌طور تقریبی ۳ برابر به‌نفع خانواده‌های شهری شد و به‌ازای حدود ۱۸ میلیون و ۱۲۵ هزار ۴۸۸ خانوار شهری، فقط ۶ میلیون و ۷۰ هزار خانوار در مناطق روستایی ساکن‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). براساس آخرین گزارش مرکز آمار از ۸۴ میلیون جمعیت کشور حدود ۲۰ میلیون نفر روستایی و

حدود یک میلیون نفر عشایر هستند که نزدیک به ۲۶ درصد جمعیت کشور را شامل می‌شوند این ۲۶ درصد جمعیت غیرشهری در ۶۲ هزار آبادی و روستا ساکن هستند که ۳۹ هزار روستا، بالای ۲۰ خانوار جمعیت و ۲۳ هزار روستا دارای جمعیتی کمتر از ۲۰ خانوارند. این رقم نشان می‌دهد در حالی خوش‌بینانه، رقم میانگین جمعیت ساکن در هر روستا حدود ۳۰۰ نفر است که با روستاهای پرجمعیت و مولد دهه‌های گذشته به کلی متفاوت بوده و در عمل امکان بسیاری از مشاغل و کسب‌وکارهای بزرگ یا متوسط در روستاها سلب شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۹).

اطلاعات منتشرشده از سوی مرکز آمار ایران نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۸، خوزستان در رتبه دوم مهاجرفرستی نیروی کار بعد از تهران قرار داشته است. رتبه دوم تا پنجم فهرست مهاجرفرستی در میان استان‌های کشور به ترتیب به خوزستان با ۱۶ هزار نفر معادل ۶/۳ درصد از کل مهاجران در سن کار، کرمانشاه با ۱۵/۸ هزار نفر معادل ۶/۱ درصد، آذربایجان شرقی با ۱۴ هزار نفر معادل ۵/۳ درصد و مازندران با ۱۲ هزار نفر معادل ۴/۶ درصد از کل مهاجران در سن کار اختصاص یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۹). بنابراین، در میان تمامی استان‌های کشور، استان خوزستان از نظر مهاجرت روستا به شهر در وضعیت مناسبی قرار ندارد. زیرا در یک دهه اخیر تعداد مهاجرت‌ها به دلیل مسائل و مشکلات متعدد بسیار بیشتر از گذشته شده است و بیش از ۲۰ درصد جوامع روستایی به شهرها مهاجرت کرده‌اند و این استان در یک دهه اخیر بسیاری از روستاهای آن در حال خالی شدن از سکنه هستند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۹). علاوه بر این، آمارهای وضعیت مهاجرت روستا به شهرها در استان خوزستان نشان می‌دهد که در بازه زمانی پنج ساله یعنی سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ بیش از ۲۰ هزار نفر از روستاییان به شهرها مهاجرت نمودند (هاشمی، ۱۳۹۰).

مهاجرت به‌ویژه مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه مانند ایران به دنبال شدت گرفتن توسعه ناموزون در سالیان اخیر، رواج بیشتری پیدا کرده است و موجب مشکلات و مسائل متعددی مانند حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های غیررسمی، بزهکاری، نابرابری منطقه‌ای، تراکم شهرها و غیره شده است (شهبازین و کلانتری بنادکی، ۱۴۰۰). جامعه روستایی ایران پس از ورود معنادار نفت به اقتصاد ملی و تجربه ناموفق اصلاحات ارضی، مرحله جدیدی از مهاجرت

جمعیت خود به شهرها را آغاز و تجربه نمود که بعد از انقلاب اسلامی دهه پنجاه و متعاقب آن وقوع جنگ تحمیلی، همچنان ادامه دارد (امینی و برومند، ۱۳۹۴). افزایش مهاجرت روستا به شهرها موجب برهم خوردن تعادل نیروی کار در جوامع روستایی و کاهش قدرت خلاقیت و نوآوری در جوامع روستایی می‌شود (Birkmann, 2016) که منجر به بازده پایین محصولات کشاورزی خواهد شد (Sarrafi, 2002). مهاجرت روستا-شهری نشان‌دهنده‌ی کارکرد نامناسب اقتصاد ملی در فراهم نمودن امکانات لازم در پهنه سرزمین است (پناهی و پیشرو، ۱۳۹۰). رشد و توسعه بخش کشاورزی می‌تواند زمینه‌ساز توسعه سایر بخش‌های اقتصادی شده و نقش مهمی در کاهش فقر و بیکاری در جامعه ایفا نماید (Ekperiware et al., 2017). این درحالی است که در سال‌های اخیر به‌دلایل خشکسالی و تغییرات اقلیمی تولیدات کشاورزان و بالتبع درآمد آنان کاهش چشمگیری پیدا کرده است (Savari & Moradi, 2022). مقاله حاضر قصد دارد راهبردهای کاهش مهاجرت روستا به شهر را در استان خوزستان مورد مطالعه قرار دهد.

مبانی نظری پژوهش

در این بخش چهار نظریه مهم مهاجرت یعنی نظریه راونشتاین، نظریه محرومیت نسبی، نظریه اقتصادی مهاجرت تودارو و مدل سرمایه‌گذاری انسانی و هزینه و فایده ارایه می‌شود.

۱- **نظریه راونشتاین:** اقتصاددان انگلیسی راونشتاین در سال ۱۸۵۵ نظریه خود را ارائه داد. وی مشاهدات خود را تحت عنوان قوانین مهاجرت به‌گونه‌ای طراحی نمود که در آن مولفه‌های فاصله، عوامل جاذبه و دافعه، جریان متقابل و ویژگی‌های مکانی و فضایی محل سکونت از عوامل مهم در مهاجرت تلقی می‌شوند. او نتیجه گرفت که مهاجرت به‌وسیله یک فرایند «فشار-کشش» صورت می‌گیرد. راونشتاین بر این باور بود که علت اولیه برای مهاجرت، فرصت‌های اقتصادی خارجی بهتر است (آذانی و بوستانی، ۱۳۹۲).

راونشتاین (۱۸۸۵) مقاله‌ای تحت عنوان «قوانین مهاجرت» ارائه کرد. خلاصه این قوانین به‌شرح زیر است: الف) مهاجرت و مسافت: براساس نظر راونشتاین اکثر مهاجرین مسافت کوتاهی را طی می‌کنند و با افزایش مسافت میزان مهاجرت کاهش می‌یابد. به‌عبارت دیگر میزان مهاجرت با

فاصله رابطه دارد. ب) مهاجرت مرحله‌ای: به اعتقاد روانشناسان مهاجرت به صورت یک مرحله‌ای انجام می‌پذیرد و آهنگ مهاجرت در جهت مراکز تجاری و صنعتی است. در این فرآیند روستاییان روستاهای دوردست شکاف‌هایی را که در جمعیت روستاییان که اهالی آن‌ها به شهر مهاجرت نموده‌اند را پر می‌نمایند. ج) جریان و ضد جریان: هر یک از جریان‌های اصلی مهاجرت یک ضد جریان جبرانی را ایجاد می‌کند. د) اختلاف روستا - شهر در تمایل به مهاجرت: اهالی شهرک‌ها نسبت به اهالی نواحی روستایی کم‌تر مهاجرت می‌نمایند. به عبارت دیگر هر چه اختلاف مبدا و مقصد کم‌تر شده احتمال مهاجرت نیز کم‌تر می‌شود (Ravenstein, 1885).

۲- **نظریه محرومیت نسبی:** صاحب‌نظرانی نظیر استارک^۱ (۱۹۸۴) مهاجرت را در چارچوب تئوری محرومیت نسبی مورد بررسی قرار داده‌اند. این دو معتقدند نارضایتی تنها هنگامی که دستمزدها پایین است بروز می‌کند. براساس این نظریه، مهاجرت پاسخ نهایی به محرومیت‌های نسبی می‌باشد. در واقع، وقتی فرد یا جمع نتواند به هدف‌های باارزش در داخل سازمان اجتماعی خود دست یابد و احساس کند که منابع لازم برای رفع محرومیت‌هایش در خارج از سازمان اجتماعی او وجود دارد، در آن صورت مهاجرت می‌کند (تقوی، ۱۳۸۹). در اینجا فرد با دو سازمان اجتماعی روبه‌رو است: یکی سازمانی که در آن پرورش یافته اما احساس می‌کند که در آن از فرصت‌های لازم برای رسیدن به هدف‌های با ارزش خود محروم است، دیگری سازمانی که شاید فقط به‌طور مبهم آن را می‌شناسد، اما احساس می‌کند که در آن‌جا به منابع لازم برای رفع محرومیت‌های خود دسترسی می‌یابد. در این حالت مهاجرت در عین اینکه نتیجه برخی نارسایی‌ها که در کارکرد یک سازمان اجتماعی است، اما سلسله‌ای از تغییرات را در کل سازمان اجتماعی برمی‌انگیزد. مهاجرت پدیده‌ای است که سازمان اجتماعی مبدا و مقصد را تحت تاثیر قرار می‌دهد (Jobes 2000).

۳- **نظریه اقتصادی مهاجرت تودارو:** مایکل تودارو^۱ (۱۹۶۹) از صاحب نظران مسائل اقتصادی کشورهای موسوم به جهان سوم، درباره مهاجرت روستا شهری برای این کشورها مدل نظری ارائه داده است. می‌توان گفت مدل وی حالت گسترش یافته نگرش سرمایه انسانی «شاستاد» و از جهاتی از نظریه اقتصادی دوگانه توسعه «لوئیس» متأثر است. مدل مهاجرت تودارو دارای چهار ویژگی اصلی است: الف) مهاجرت، جریانی انتخابی و انگیزه آن بر پایه ملاحظات عقلانی اقتصادی، سود و هزینه نسبی است و گرچه عمدتاً اقتصادی است، اما ضمناً روانی هم هست. ب) تصمیم به مهاجرت به تفاوت درآمد «مورد انتظار» بین شهر و روستا بستگی دارد نه تفاوت درآمد «واقعی» بین آنها. ج) احتمال به دست آوردن شغلی در شهر با میزان بیکاری شهری رابطه عکس دارد. د) در صورت وجود اختلاف بسیار در درآمد «مورد انتظار» بین شهر و روستا، وجود «میزان مهاجرت» مازاد بر «فرصت‌های اشتغال» نه تنها ممکن بلکه منطقی و حتی محتمل است و لذا میزان بالای بیکاری شهری نتیجه اجتناب‌ناپذیر عدم تعادل جدی فرصت‌های اقتصادی بین مناطق روستایی و شهری اکثر کشورهای در حال توسعه است (تودارو، ۱۳۸۹).

۴- **مدل سرمایه‌گذاری انسانی و هزینه و فایده:** این نظریه توسط داوونز (۱۹۷۶) گسترش یافت. طبق این نظریه تصمیم‌گیری برای مهاجرت نوعی تصمیم به سرمایه‌گذاری است که در آن شخص مهاجر هزینه و فایده مهاجرت را در نظر می‌گیرد، بدین ترتیب مهاجرت موقعی انجام می‌شود که فایده آن به هزینه‌اش افزون باشد. در اینجا شخص مهاجر قبل از مهاجرت، هزینه‌های اجتماعی احتمالی و فوایدی را که در اثر مهاجرت به دست می‌آورد مقایسه نموده، سپس تصمیم به مهاجرت می‌گیرد. این فایده و هزینه‌ها شامل عناصر مادی و غیرمادی هستند (تقوی، ۱۳۸۹). در این نظریه فرض بر این است که انسان‌ها تمایل دارند که در آمد خالص واقعی دوران زندگی شغلی خود را به حداکثر برسانند و می‌توانند درآمد احتمالی آینده در مقصد و درآمد کنونی خود در مبدا را محاسبه نمایند. برطبق این نظریه می‌توان انتظار داشت

که افراد مسن نسبت به جوانان تمایل کم‌تری به مهاجرت دارند، زیرا اولاً تفاوت درآمد بین مبدا و مقصد با توجه به عمر باقی مانده آن قدر زیاد نیست و در ثانی هزینه‌های غیرمادی برای این افراد بیش از جوانان است. جوانان به‌ویژه جوانان تحصیل‌کرده بیش از دیگران مهاجرت می‌کنند، زیرا تفاوت درآمد بالقوه آنان بین مبدا و مقصد احتمالاً زیاد است (آقایاری‌هیر و حکیمی، ۱۳۹۶).

پیشینه تجربی پژوهش

اعضاد و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی در زمینه نقش اعتبارات خرد در کاهش مهاجرت روستایی به این نتیجه رسیدند اعطای اعتبارات مالی رسمی، نقش تاثیرگذاری در رضایت روستاییان و کاهش تمایل آنان به مهاجرت دارد. تنها و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی در زمینه مهاجرت داخلی به این نتیجه رسید که همبستگی فضایی بین سطح توسعه‌یافتگی و تغییرات ساختار سنی، ناشی از مهاجرت وجود دارد. در واقع مهاجرت منجر به افزایش سهم جمعیت جوان در شهرستان‌های بیش‌تر توسعه یافته و کاهش آن در شهرستان‌های کم‌تر توسعه یافته شده است. رستگاری‌پور و محمودی (۱۴۰۰) در پژوهشی در زمینه عوامل موثر بر مهاجرت داخلی به این نتیجه دست یافتند که عامل مالکیت زمین و سطح زیرکشت بر انواع مهاجرت اثر منفی و معنی‌دار دارد. همچنین عامل جنسیت (مرد بودن) بر مهاجرت روزانه اثر مثبت و معنی‌دار و عواملی مانند میزان آب کشاورزی موجود در مزرعه و میزان حمایت دولت از کشاورزان بر مهاجرت فصلی اثر منفی و معنی‌دار دارد. همچنین عواملی از قبیل میزان خسارت سالانه و امکانات رفاهی شهری اثر مثبت و معنی‌دار و عامل تعداد دام سنگین مزرعه اثر منفی و معنی‌دار بر مهاجرت دائمی دارد. در نهایت در این پژوهش افزایش درآمد روستاییان به حد نیاز، تکمیل امکانات رفاهی، آموزشی و درمانی در روستا و یکپارچه‌سازی اراضی جهت کاهش مهاجرت روستاییان را پیشنهاد داد.

مهدی‌پور و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای در زمینه قصد مهاجرت روستاییان و عوامل در استان ایلام به این نتیجه رسیدند در میان متغیرهای مستقل، متغیرهای احساس تعلق به مکان و

میزان رضایت از درآمد مهم‌ترین مقوله‌های اثرگذار بر قصد مهاجرت روستاییان است. محمدی‌یگانه و سنایی‌مقدم (۱۳۹۵) در پژوهشی در زمینه تحلیل اثرات روابط شهر و روستا در مهاجرت‌های روستا- شهری در دهستان پشته زیلایی (شهرستان دهدشت) به این نتیجه رسیدند که عوامل اقتصادی بیش‌ترین اثر را بر مهاجرت روستاییان دارد. الهیاری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی در این نشان دادند که فرصت اشتغال، خشکسالی و کمبود آب مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار بر مهاجرت هستند.

حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای در زمینه عوامل اقتصادی و اجتماعی تاثیرگذار بر مهاجرت به این نتیجه رسیدند که تضعیف ساختارهای اقتصادی و اجتماعی سبب می‌شود تا روستاییان برای به دست آوردن فرصت‌های زندگی بهتر به مناطق شهری مهاجرت می‌کنند، علاوه بر این، نتایج این پژوهش نشان داد که درآمد پایین، بستر مناسب برای ازدواج جوانان، نبود شغل و عدم اطمینان از آینده فرزندان بیش‌ترین تاثیر را بر میزان مهاجرت دارد.

فروتن (۱۳۹۶) در پژوهشی در زمینه تبیین عوامل جمعیت‌شناختی و اجتماعی تاثیرگذار بر تمایل به مهاجرت به این یافته رسید که متغیرهای سن، جنسیت، محل سکونت، وضعیت تاهل، انگیزه اقتصادی و یافتن شغل در این زمینه تاثیرگذار هستند.

لیو^۱ و همکاران (۲۰۱۷) به این نتیجه رسیدند که ویژگی‌های اقتصادی - اجتماعی فرد و خانوار و ویژگی‌های اجتماعی مبدا تاثیر بالایی بر میزان مهاجرت دارد. پاتریج^۲ و همکاران (۲۰۱۰) در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که پایین بودن سطح زندگی در نواحی روستایی، مشکلات اقتصادی و اجتماعی و محیطی، باعث مهاجرت روستاییان و کار در خارج از روستا اصلی‌ترین دلیل مهاجرت می‌باشد. تانگ و فنگ^۳ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای در استان جیانگ‌سو به بررسی عوامل موثر بر مهاجرت جوانان و افراد مسن پرداختند. نتایج این پژوهش براساس مدل

1 Liu

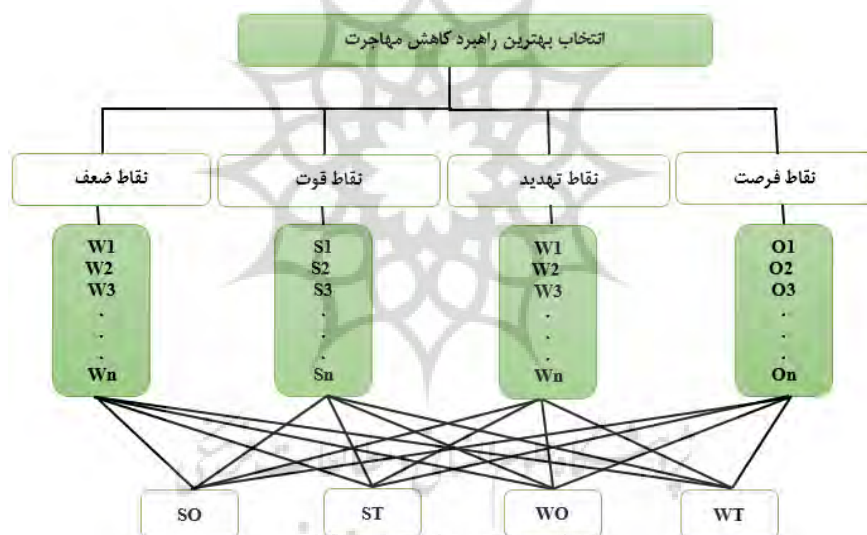
2 Partridge

3 Tang and Feng

رگرسیون لوجستیک بازگوکننده تفاوت قصد مهاجرت در بین دو نسل بوده که در نتیجه تفاوت در رفتار و نگرش افراد همچنین دوره گذار اجتماعی و اقتصادی اخیر در استان جیانگسو بوده است.

روش و داده‌ها

روش ترکیبی SWOT-AHP¹ جز روش‌های توصیفی تحلیلی است و از نظر زمانی مقطعی به‌شمار می‌شود. به‌منظور شناسایی محیط درونی (قوت، ضعف) و محیط بیرونی (فرصت و تهدید) از ادبیات موضوع استفاده شد و نقاط تاثیرگذار بر کاهش مهاجرت در مناطق روستایی شناسایی شد. مدل ترکیبی SWOT-AHP به صورت شکل (۱) طراحی شد.

شکل ۱- چارچوب مفهومی و اجرایی پژوهش (Kahraman et al., 2008)

تحلیل SWOT به‌عنوان مشهورترین ابزار برنامه‌ریزی استراتژیک است و به‌عنوان پایه و اساس تحلیل استراتژیک است. این تکنیک که به‌عنوان تحلیل SWOT خوانده می‌شود، نمایانگر

1 SWOT (Strength, Weakness, Opportunity, Threat) AHP (Analytical Hierarchy process)

فرصت‌ها، تهدیدها، نقاط ضعف و نقاط قوت سازمان است (Kaymaz et al., 2021). تجزیه و تحلیل SWOT چارچوبی را برای ارزیابی موقعیت رقابتی یک سازمان و توسعه برنامه‌ریزی استراتژیک فراهم می‌کند (Saidmamatov et al., 2021). تجزیه و تحلیل SWOT، عوامل داخلی و خارجی و همچنین پتانسیل فعلی و آینده را ارزیابی می‌کند (Savari and Amghani, 2022). اجزاء تحلیل SWOT عبارتند از:

- ۱- قوت‌ها: نقاط قوت توصیف می‌کنند که سازمان‌ها چه برتری دارند و چه چیزی آن‌ها را از رقبا جدا می‌کند.
- ۲- ضعف‌ها: نقاط ضعف نمی‌گذارند عملکرد سازمان یا یک واحد به حد مطلوب برسد. آن‌ها نقاطی هستند که کسب و کار باید برای برتری پیدا کردن نسبت به رقبا، بهبود بخشد.
- ۳- فرصت‌ها: فرصت‌ها به عوامل خارجی مطلوب اشاره می‌کنند که می‌توانند مزیت رقابتی در اختیار سازمان قرار دهند.
- ۴- تهدیدها: تهدیدها دربرگیرنده عواملی هستند که احتمال آسیب رساندن به سازمان را دارند.

یکی از مهم‌ترین نقاط ضعف در مدل SWOT این است که هیچ روش استاندارد برای ارزیابی اوزان نقاط درونی و بیرونی ندارد (Kahraman et al., 2008) و اهمیت گزینه‌ها با توجه به فاکتورها نامشخص است (Kangas et al., 2003). لذا در مطالعات مختلف به منظور حل این مشکل از روش وزن‌دهی سلسله‌مراتبی استفاده شده است (Savari and Amghani, 2022; Asadpourian et al., 2021; Sahani, 2021). استفاده از AHP در مدل SWOT می‌تواند ضعف وارده بر این ماتریس را کم‌تر نماید (Saidmamatov et al., 2021). فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی AHP یک روش تصمیم‌گیری چند شاخصه برای وزن‌دهی به معیارها و انتخاب گزینه بهینه می‌باشد. این روش توسط توماس ال ساعتی در سال ۱۹۸۳ معرفی شد. هدف این روش اولویت‌بندی تعدادی معیار یا گزینه است. پس از تعیین هدف، باید معیارهایی برای تصمیم‌گیری

شناسایی شوند. این معیارها براساس هدف باهم مقایسه زوجی می‌شوند و وزن آن‌ها تعیین می‌شود. در نهایت گزینه‌ها براساس هر معیار باهم مقایسه زوجی شده و اولویت نهایی گزینه‌ها مشخص می‌شود (Savari and Amghani, 2022; Gottfried et al., 2018).

تجزیه و تحلیل ترکیبی در این مدل طی سه مرحله انجام می‌پذیرد (Tuzmen, 2011): مرحله اول: تهیه لیستی از عوامل مهم داخلی (قوت و ضعف) و بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) برای انجام برنامه‌ریزی استراتژیک فراهم شود. مرحله دوم: مقایسه زوجی معیارها (عوامل داخلی و خارجی) و زیرمعیارها در جهت محاسبه وزن هر کدام از عوامل، مرحله سوم: برای به دست آوردن اولویت نسبی باید وزن معیارها در زیرمعیارها ضرب شود تا اهمیت نسبی هر یک از عوامل به دست آید.

نمونه آماری پژوهش حاضر، گروهی از متخصصان و کارشناسان آگاه به موضوع مورد بررسی بودند که شامل کارشناسان کشاورزی، جهاد کشاورزی، کمیته امداد، فرمانداری، استانداری، مرکز تحقیقات کشاورزی، دانشگاه کشاورزی خوزستان، دفتر امور روستایی و شوراهای بودند. از آنجا که روش نمونه‌گیری در تحقیقات استراتژیک متفاوت از تحقیقات کمی می‌باشد و کیفیت نمونه بر کمیت نمونه ارجح است در واقع تجربه بودن و متخصص بودن در نمونه از اهمیت بالایی برخوردار است و معمولاً تعداد نمونه‌ها بین ۲۰ تا ۲۵ نفر می‌تواند باشد (Savari and Amghani, 2022; Asadpourian et al., 2021). بنابراین، در این پژوهش با روش نمونه‌گیری هدفمند برای افزایش اعتبار داده‌های تحقیق ۴۸ نفر برای مطالعه انتخاب شدند. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه بود که براساس تکنیک AHP طراحی و تدوین شد و میانگین حسابی داده‌ها مبنای تحلیل قرار گرفت (جدول ۱) و در بین جامعه آماری توزیع شد.

هدف اصلی روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی انتخاب بهترین گزینه براساس معیارهای مختلف از طریق مقایسه زوجی است. تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل ترکیبی SWOT-AHP در قالب نرم‌افزار Expert Choice عملیاتی گردید.

جدول ۱. مقادیر ترجیحات برای مقایسه‌های زوجی

وزن یا ارزش	وضعیت مقایسه‌ها
۱	یکسان
۲	یکسان تا نسبتاً بیشتر
۳	نسبتاً بیشتر تر یا ضعیف
۴	نسبتاً بیشتر تر تا بیشتر تر
۵	بیش تر یا قوی
۶	بیش تر تا خیلی بیشتر تر
۷	خیلی بیشتر تر یا خیلی قوی
۸	خیلی بیشتر تر تا خیلی خیلی بیشتر تر
۹	خیلی خیلی بیشتر تر یا کاملاً مرجح

اما ماتریس SWOT فقط قادر به تحلیل وضعیت موجود است و در این ماتریس نمی‌توان به طراحی راهبرد پرداخت که تفاوت اصلی آن با ماتریس¹ TOWS در همین است. در واقع، ماتریس سوات به‌عنوان ورودی این ماتریس استفاده می‌شود (Savari and Amghani, 2022; Asadpourian et al., 2021). برای طراحی راهبردهای استراتژیک از ماتریس TOWS استفاده می‌شود. ماتریس TOWS بر این فرض استوار است که در یک سازمان یا موضوع خاص، قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن برسانند. برای این منظور، نقاط قوت، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها در چهار حالت کلی ST، WT، SO و WO به‌صورت زیر پیوند داده می‌شوند و گزینه‌های استراتژی از بین آن‌ها انتخاب می‌شود. بر این اساس، چارچوب تحلیلی TOWS را می‌توان در شکل (۲) خلاصه نمود.

1 TOWS (Threat, Opportunity, Weakness, Strength)

نقاط ضعف W	نقاط قوت S	ماتریس TOWS
استراتژی‌های WO	استراتژی‌های SO	فرصت‌ها O
استراتژی‌های WT	استراتژی‌های ST	تهدیدها T

شکل (۲) - چارچوب ماتریس تحلیلی TOWS

در نهایت به منظور اولویت‌بندی راهبردهای تدوین شده در مدل TWOS به محاسبه وزن گزینه با توجه عوامل تشکیل‌دهنده آن، ماتریس محاسبات وزنی تشکیل شد و براساس میزان وزن آن‌ها اولویت‌بندی شدند.

نرخ ناسازگاری تصمیم: تقریباً تمامی محاسبات مربوط به فرایند تحلیل سلسله مراتبی بر اساس قضاوت اولیه تصمیم‌گیرنده که در قالب ماتریس مقایسات زوجی ظاهر می‌شود، صورت می‌پذیرد و هر گونه خطا و ناسازگاری در مقایسه و تعیین اهمیت بین گزینه‌ها و شاخص‌ها نتیجه نهایی به دست آمده از محاسبات را مخدوش می‌سازد. نرخ ناسازگاری وسیله‌ای است که سازگاری را مشخص ساخته و نشان می‌دهد که تا چه حد می‌توان به اولویت‌های حاصل از مقایسات اعتماد کرد. در حالت کلی اگر نرخ ناسازگاری کمتر از ۰/۱ باشد ناسازگاری‌ها نسبتاً قابل قبول است در غیر این صورت بازنگری در قضاوت‌ها ضروری به نظر می‌رسد (Razzaghi, Borkhan and Mohammadi, 2018).

یافته‌ها

۱- شناسایی عوامل درونی و بیرونی در قالب عوامل تشکیل‌دهنده ماتریس SWOT در این بخش براساس ادبیات موضوع، ۱۶ نقطه بیرونی (۸ نقطه فرصت و ۸ نقطه تهدیدآمیز) در مقابل ۱۵ نقطه درونی (۷ نقطه قوت و ۸ نقطه ضعف) شناسایی شد. نتایج این بخش در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- شناسایی عوامل درونی و بیرونی توسعه راهبردهای کاهش مهاجرت روستایی

نقاط درونی		نقاط بیرونی	
ضعف	قوت	تهدید	فرصت
W1- روابط خانوادگی گسترده با مناطق شهری و افزایش زرق و برق مناطق شهری	S1- وجود سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی در جوامع روستایی	T1- نبود حمایت‌های بیمه و بازنشستگی در جوامع روستایی و اشتغال در بخش کشاورزی	O1- وجود سیاست‌های و قوانین لازم در حمایت از پایدارسازی جوامع روستایی
W2- نبود زیرساخت‌های مناسب در جوامع روستایی (مانند حمل و نقل، بهداشت و سیستم‌های آموزشی)	S2- پایبندی به رسوم ساختارهای فرهنگی در جوامع روستایی	T2- تغییرات اقلیمی از جمله سیل و خشکسالی و افزایش فشار قحطی به جوامع روستایی	O2- جایگاه والای روستاها در زمینه اشتغال، تولید و امنیت غذایی
W3- نبود فرصت‌های شغلی برای جمعیت در حال رشد روستایی	S3- وجود مکان‌های تاریخی و جاذبه‌های بکر و طبیعی جهت جذب گردشگر در مناطق روستایی	T3- عدم وجود برنامه لازم برای توانمندسازی جوانان و زنان در جامعه روستایی و کشاورزی	O3- رویکرد عدالت محوری و محوریت‌زدایی در نهادهای قانونگذاری، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی کشور
W4- سختی کار در مشاغل روستایی	S4- روحیه بالای مشارکت و تعاون روستاییان جهت توسعه طرح‌های ظرفیت‌سازی و توسعه روستایی	T4- تبلیغات کاذب موجود در رسانه‌های جمعی در خصوص زندگی مرفه شهری	O4- توسعه امکانات و خدمات در فضای روستایی مانند IT جهت بازاریابی محصولات کشاورزی (حذف واسطه‌ها)
W5- وجود اختلافات قومی و قبیله‌ای در جوامع روستایی	S5- وجود امنیت و کاهش جرایم اجتماعی در فضای روستایی	T5- افزایش پدیده گردوغبار و مختل شدن زندگی و معیشت خانوارهای روستایی	O5- وجود قوانین مناسب برای حمایت از خانوارهای فقیر روستایی
W6- کمبود زمین‌های کشاورزی و پایین بودن سطح سرانه زمین به نسبت جمعیت	S6- وجود حس تعلق مکانی و دلبستگی به مکان در جوامع روستایی	T6- بی‌توجهی به خواست مردم و جوامع محلی در برنامه‌های توسعه روستایی	O6- تغییر رویکرد دولتی از اقتصاد تک محصولی (نفت) به توسعه کشاورزی و خودکفایی
W7- کاهش ارزش شغل کشاورزی نزد جوانان و	S7- برخورداری از فرهنگ و دانش بومی	T7- بی‌توجهی سیاست‌گذاران در جت	O7- روند روبه‌رشد و توسعه بازارهای داخلی در

نقاط درونی		نقاط بیرونی	
ضعف	قوت	تهدید	فرصت
فارغ‌التحصیلان روستایی	قوی جهت مقابله با بلایی طبیعی	تخصیص وام‌ها و اعتبارات به فضای روستایی جهت توسعه بیش‌تر مناطق	زمینه محصولات کشاورزی و روستایی
W8- وضعیت بد اقتصادی مردم و ناتوانی در ایجاد فعالیت‌های اقتصادی	-	T8- پراکنش گسترده و نامناسب جامعه روستایی در عرصه برای اجرای برنامه‌های صنعتی‌سازی	O8- وجود بازارچه‌های مرزی در بعضی از مناطق جهت کارهای پاره وقت و مکملی

۲- اهمیت نسبی و اولویت‌بندی معیارها در راستای راهبردهای کاهش مهاجرت روستایی در این مرحله با استفاده از مقایسه‌های زوجی، اهمیت نقاط SWOT مشخص گردید. براساس یافته‌های این بخش می‌توان گفت که نقاط تهدید با وزن نسبی ۰/۴۱۵ بیش‌ترین اهمیت را در راهبردهای کاهش مهاجرت دارد. پس از آن نقاط ضعف با وزن نسبی ۰/۳۲۸، نقاط فرصت با وزن نسبی ۰/۲۱۷ و نقاط قوت با وزن ۰/۱۰۲ در رتبه‌های بعدی قرار دارند (شکل ۳).

شکل (۳)- وزندهی نقاط چهارگانه SWOT

۳- ارزیابی عوامل داخلی در ارتباط با معیارهای کاهش مهاجرت روستایی در این مرحله اوزان زیرمعیارهای داخلی (نقاط قوت و ضعف) در راستای دستیابی به راهبردهای کاهش مهاجرت روستایی مشخص شد. براساس نتایج می‌توان گفت که در میان نقاط قوت موارد «وجود حس تعلق مکانی و دلبستگی به مکان در جوامع روستایی» و

«برخورداری از فرهنگ و دانش بومی قوی جهت مقابله با بلایی طبیعی»، در میان نقاط ضعف «نبود زیرساخت‌های مناسب در جوامع روستایی (مانند حمل و نقل، بهداشت و سیستم‌های آموزشی)» و «وضعیت بد اقتصادی مردم و ناتوانی در ایجاد فعالیت‌های اقتصادی» مهم‌ترین نقاط در زمینه موضوع مورد مطالعه بودند (جدول ۳).

جدول ۳- اولویت‌بندی زیرمعیارهای مورد بررسی در راستای راهبردهای کاهش مهاجرت

معیار	وزن نسبی	زیرمعیار	اولویت نسبی	اولویت‌بندی کلی هر زیر معیار	نرخ ناسازگاری
		S1	۰/۱۴۱	۰/۰۱۴	
		S2	۰/۱۰۸	۰/۰۱۱	
		S3	۰/۰۸۸	۰/۰۰۸	
قوت‌ها	۰/۱۰۲	S4	۰/۱۹۲	۰/۰۱۹	۰/۰۸
		S5	۰/۲۰۳	۰/۰۲۰	
		S6	۰/۳۸۵	۰/۰۳۹	
		S7	۰/۲۱۸	۰/۰۲۲	
		W1	۰/۱۲۷	۰/۰۴۱	
		W2	۰/۴۱۵	۰/۱۳۶	
		W3	۰/۰۶۷	۰/۰۲۱	
ضعف‌ها	۰/۳۲۸	W4	۰/۰۹۵	۰/۰۳۱	۰/۰۶
		W5	۰/۱۱۷	۰/۰۳۸	
		W6	۰/۲۸۵	۰/۰۹۳	
		W7	۰/۳۲۱	۰/۱۰۵	
		W8	۰/۳۶۸	۰/۱۲۰	

۴- ارزیابی عوامل خارجی در ارتباط با معیارهای کاهش مهاجرت روستایی

در این مرحله اوزان زیرمعیارهای خارجی (فرصت و تهدید) در راستای دستیابی به راهبردهای کاهش مهاجرت روستایی مشخص شد. براساس نتایج می‌توان گفت که در میان نقاط فرصت «وجود سیاست‌های و قوانین لازم در حمایت از پایدارسازی جوامع روستایی» و «جایگاه والای روستاها در زمینه اشتغال، تولید و امنیت غذایی» و در میان نقاط تهدیدآمیز «عدم وجود برنامه

لازم برای توانمندسازی جوانان و زنان در جامعه روستایی و کشاورزی و «نبود حمایت‌های بیمه و بازنشستگی در جوامع روستایی و اشتغال در بخش کشاورزی» مهم‌ترین نقاط در زمینه موضوع مورد مطالعه بودند (جدول ۴).

جدول ۴- اولویت‌بندی زیرمعیارهای مورد بررسی در راستای راهبردهای کاهش مهاجرت

معیار	وزن نسبی	زیرمعیار	اولویت نسبی	اولویت‌بندی کلی هر زیر معیار	نرخ ناسازگاری
فرصت‌ها	۰/۲۱۷	O1	۰/۳۸۸	۰/۰۸۴	۰/۰۸
		O2	۰/۳۰۵	۰/۰۶۶	
		O3	۰/۲۶۷	۰/۰۵۷	
		O4	۰/۰۷۵	۰/۰۱۶	
		O5	۰/۱۰۷	۰/۰۲۳	
		O6	۰/۱۴۵	۰/۰۳۱	
		O7	۰/۲۱۰	۰/۰۴۵	
		O8	۰/۲۷۷	۰/۰۶۰	
تهدیدها	۰/۴۱۵	T1	۰/۳۵۵	۰/۱۴۷	۰/۰۹
		T2	۰/۳۱۶	۰/۱۳۱	
		T3	۰/۴۰۲	۰/۱۶۶	
		T4	۰/۲۹۱	۰/۱۲۰	
		T5	۰/۲۱۴	۰/۰۸۸	
		T6	۰/۲۱۷	۰/۰۹۰	
		T7	۰/۱۶۸	۰/۰۷۰	
		T8	۰/۱۰۹	۰/۰۴۵	

۵- تدوین و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر با ماتریس TOWS

ماتریس گزینه‌های راهبردی (TOWS) ابزاری برای طراحی راهبرد است و معمولاً این مرحله پس از تحلیل SWOT به کار برده می‌شود. این ماتریس به ما کمک می‌کند تا راهبردهای مناسب را تعیین و تعریف نماییم. راهبردهای مختلف در چهار گروه، بسته به فضای راهبردی موضوع تعریف می‌شوند. این راهبردهای شامل موارد زیر است.

۱- راهبرد (SO¹): این راهبرد می‌تواند یک حالت هم‌افزایی در سازمان ایجاد کند. هر شرکتی مایل است در این موقعیت قرار داشته باشد تا بتواند با بهره‌گیری از توانمندی‌ها، استفاده از فرصت‌ها را به حداکثر برساند.

۲- راهبرد (ST²): این راهبرد مربوط به وضعیت خارجی سازمان است و نقاط مثبت (فرصت‌های) آن را در ارتباط با بیرون ارزیابی می‌کند. این راهبرد براساس توانمندی سازمان در مقابل تهدیدات بنا شده است و هدف آن افزایش توانمندی‌های موجود و کاهش تهدیدات است.

۳- راهبرد (WO³): این راهبرد مربوط به وضعیت داخلی سازمان است و نقاط منفی (ضعف‌های) آن را ارزیابی می‌کند. هدف این راهبرد، کاهش نقاط ضعف و افزایش فرصت‌هاست. گاه سازمان‌ها به دلیل برخورداری از ضعف‌های اساسی، امکان استفاده از فرصت‌های به‌دست آمده را ندارند، لذا طراحی دوره‌های آموزشی به‌منظور از بین بردن نقاط ضعف می‌تواند شرکت را در استفاده از فرصت‌ها توانمند کند.

۴- راهبرد (WT⁴): این راهبرد مربوط به وضعیت خارجی سازمان است و نقاط منفی (تهدیدات پیش روی) آن را در ارتباط با بیرون ارزیابی می‌کند. هدف این راهبرد، کاهش تهدیدها تا حد امکان است.

در این مرحله در هر کدام از نقاط چهارگانه سه راهبرد و در مجموع ۱۲ راهبرد برای کاهش مهاجرت در مناطق روستایی استان خوزستان تدوین شد. نتایج این بخش در جدول ۵ ارائه شده است.

1 SO (Strength, Opportunity)

2 ST (Strength, Threat)

3 WO (Weakness, Opportunity)

4 WT (Weakness, Threat)

جدول ۵. ماتریس TOWS تعیین راهبردهای کاهش مهاجرت

نقاط تهدید (T)	فرصت‌ها (O)	
T1- نبود حمایت‌های بیمه و بازنشستگی در جوامع روستایی و اشتغال در بخش کشاورزی	O1- وجود سیاست‌های و قوانین لازم در حمایت از پایدارسازی جوامع روستایی	
T2- تغییرات اقلیمی از جمله سیل و خشکسالی و افزایش فشار فحطی به جوامع روستایی	O2- جایگاه والای روستاها در زمینه اشتغال، تولید و امنیت غذایی	
T3- عدم وجود برنامه لازم برای توانمندسازی جوانان و زنان در جامعه روستایی و کشاورزی	O3- رویکرد عدالت‌محوری و محرومیت‌زدایی در نهادهای قانونگذاری، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی کشور	
T4- تبلیغات کاذب موجود در رسانه‌های جمعی در خصوص زندگی مرفه شهری	O4- توسعه امکانات و خدمات در فضای روستایی مانند IT جهت بازاریابی محصولات کشاورزی	
T5- افزایش پدیده گردوغبار و مختل شدن زندگی و معیشت خانوارهای روستایی	O5- وجود قوانین مناسب برای حمایت از خانوارهای فقیر روستایی	ماتریس TOWS راهبردهای کاهش مهاجرت از مناطق روستایی
T6- بی‌توجهی به خواست مردم و جوامع محلی در برنامه‌های توسعه روستایی	O6- تغییر رویکرد دولتی از اقتصاد تک‌محصولی (نفت) به توسعه کشاورزی و خودکفایی	
T7- بی‌توجهی سیاست‌گذاران در جهت تخصیص وام‌ها و اعتبارات به فضای روستایی جهت توسعه بیش‌تر مناطق	O7- روند روبه‌رشد و توسعه بازارهای داخلی در زمینه محصولات کشاورزی و روستایی	
T8- پراکنش گسترده و نامناسب جامعه روستایی در عرصه برای اجرای برنامه‌های صنعتی‌سازی	O8- وجود بازارچه‌های مرزی در بعضی از مناطق جهت کارهای پاره وقت و مکملی	
راهبردهای رقابتی (ST)	راهبردهای تهاجمی (SO)	نقاط قوت (S)
ST1- توسعه یک برنامه جامع مبتنی بر سازگاری معیشت کشاورزان با تغییرات اقلیمی و توسعه راهبردهای سازگاری و آموزش کشاورزان در زمینه بکارگیری راهبردهای نوین	SO1- تشکیل و توسعه صندوق‌های اعتبارات خرد با استفاده روحیه تعاون و همکاری در میان جوامع روستایی	S1- وجود سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی در جوامع روستایی
	SO2- توسعه فعالیت‌های مکمل (پسین و پیشین) با بخش	S2- پایبندی به رسوم ساختارهای فرهنگی در جوامع روستایی
		S3- وجود مکان‌های تاریخی و جاذبه‌های بکر و طبیعی جهت جذب

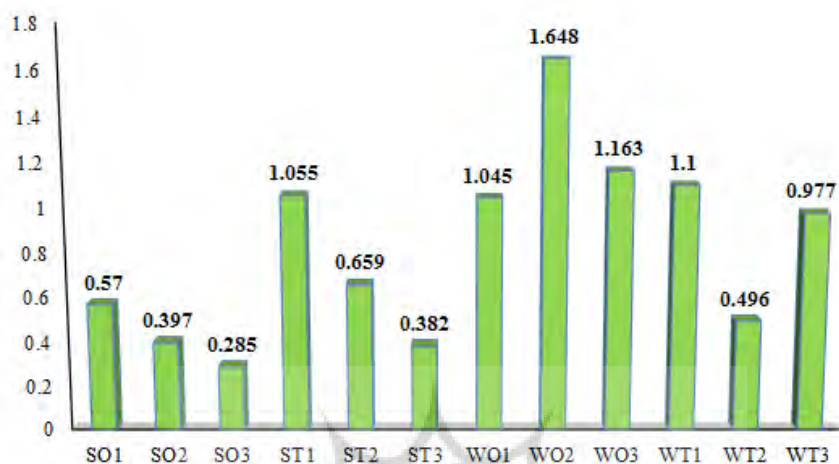
نقاط تهدید (T)	فرصت‌ها (O)	
مقاوم‌سازی معیشت ST2- توسعه بانک‌های روستایی جهت حمایت از کشاورزان آسیب‌دیده با توجه به حس تعلق مکانی بالا در میان خانوارهای روستایی ST3- ایجاد تبلیغات مثبت در زمینه فرهنگ و دانش محلی و کنترل تبلیغات غیرمستقیم توسعه‌دهنده مهاجرت در مناطق روستایی	کشاورزی با توجه به جایگاه والای مناطق روستایی نزد سیاست‌گذاران SO3- ایجاد بازارهای محلی جهت بازاریابی مناسب محصولات تولید شده در مناطق روستایی در راستای حذف واسطه‌ها و افزایش سودآوری محصولات تولید شده	گردشگر در مناطق روستایی S4- روحیه بالای مشارکت و تعاون روستاییان جهت توسعه طرح‌های ظرفیت‌سازی و توسعه روستایی S5- وجود امنیت و کاهش جرایم اجتماعی در فضای روستایی S6 - وجود حس تعلق مکانی و دلبستگی به مکان در جوامع روستایی S7- برخورداری از فرهنگ و دانش بومی قوی جهت مقابله با بلایی طبیعی
راهبردهای تدافعی (WT)	راهبرد محافظه کارانه (WO)	ضعف‌ها (W)
WT1- حمایت دولت از کشاورزان و خانوارهای بی‌بضاعت از طریق اعطای تسهیلات و اعتبارات کم‌بهره و یا دادن یارانه‌های مواد غذایی WT2- توانمندسازی زنان و جوانان روستایی جهت فعالیت در بخش غیرزراعی در روستا از طریق برگزاری کارگاه‌ها و فعالیت‌های کارآفرینانه WT3- در نظر گرفتن دیدگاه مردم و جوامع محلی در طرح‌های ظرفیت‌سازی و مقاوم‌سازی معیشت	WO1- افزایش خدمات و امکانات زیرساختی در جوامع روستایی جهت توسعه عدالت فضایی و کاهش شکاف بین مناطق شهری و روستایی WO2- توسعه تکنولوژی‌های مناسب جهت کاهش سختی کار در بخش کشاورزی و زنده نگهداشتن امید به فعالیت در بخش کشاورزی WO3- تبلیغات صحیح در زمینه اهمیت و ارزش فعالیت جوانان در بخش کشاورزی و بکارگیری فارغ‌التحصیلان در بخش کشاورزی جهت افزایش قدرت خلاقیت و نوآوری	W1- روابط خانوادگی گسترده با مناطق شهری و افزایش زرق و برق مناطق شهری W2- نبود زیرساخت‌های مناسب در جوامع روستایی (مانند حمل و نقل، بهداشت و سیستم‌های آموزشی) W3- نبود فرصت‌های شغلی برای جمعیت در حال رشد روستایی W4- سختی کار در مشاغل روستایی W5- وجود اختلافات قومی و قبیله‌ای در جوامع روستایی W6- کمبود زمین‌های کشاورزی و پایین بودن سطح سرانه زمین به نسبت جمعیت W7- کاهش ارزش شغل کشاورزی نزد جوانان و فارغ‌التحصیلان روستایی W8- وضعیت بد اقتصادی مردم و ناتوانی در ایجاد فعالیت‌های اقتصادی

ماخذ: یافته‌های تحقیق

به‌منظور اولویت‌بندی راهبردهای طراحی شده از اوزان نقاط تشکیل‌دهنده آن‌ها استفاده شد. براساس نتایج ارایه شده در جدول ۶ و شکل ۴ می‌توان گفت که دو راهبرد «توسعه تکنولوژی‌های مناسب جهت کاهش سختی کار در بخش کشاورزی و زنده نگهداشتن امید به فعالیت در بخش کشاورزی» و «تبلیغات صحیح در زمینه اهمیت و ارزش فعالیت جوانان در بخش کشاورزی و بکارگیری فارغ‌التحصیلان در بخش کشاورزی جهت افزایش قدرت خلاقیت و نوآوری» به‌عنوان مهم‌ترین راهبردهای توسعه کاهش مهاجرت در مناطق روستایی شناسایی شد.

جدول ۶- اولویت‌بندی راهبردی کاهش مهاجرت

اولویت‌بندی	وزن کلی	زیرمعیارها به‌کار رفته برای هر راهبرد	راهبردها
۸	۰/۵۷۰	S1, S4, S7, O1, O2, O6, O7	SO1
۱۰	۰/۳۹۷	S6, S2, O6, O7, O8	SO2
۱۲	۰/۲۸۵	S5, S4, O6, O7, O4, O2	SO3
			SO
۴	۱/۰۵۵	S1, S4, S6, S7, T1, T2, T3, T5, T7	ST1
۷	۰/۶۵۹	S1, S4, S6, T1, T3, T6	ST2
۱۱	۰/۳۸۲	S1, S2, S3, S5, S7, T4, T6	ST3
			ST
۵	۱/۰۴۵	W2, W3, W8, O1, O2, O3, O6	WO1
۱	۱/۶۸۴	W4, W7, W8, W2, O1, O2, O3, O4, O6, O7	WO2
۲	۱/۱۶۳	W6, W7, W8, W4, W3, O1, O2, O3, O4	WO3
			WO
۳	۱/۱۰۰	W3, W6, W8, T1, T2, T3, T7	WT1
۹	۰/۴۹۶	W7, W8, W4, W3, T7, T6, T2	WT2
۶	۰/۹۷۷	W6, W8, T1, T2, T3, T5, T6	WT3
			WT

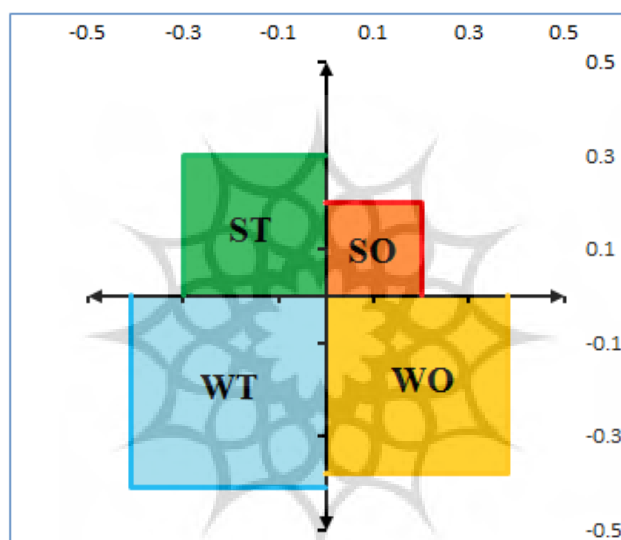

شکل ۴- اولویت بندی راهبردهای تدوین شده براساس ماتریس TWOS

۶- تعیین فضای استراتژیک موضوع در منطقه مورد مطالعه

نتایج اولویت بندی نواحی استراتژیک، نشان داد که راهبرد اول بر WT یعنی راهبرد دفاعی (حداقل - حداقل) است هدف این راهبرد که می توان «راهبرد بقاء» نیز نامید، کاستن از ضعف های موجود به منظور کاستن و خنثی سازی تهدیدات است. راهبرد دوم در این بخش WO می باشد یعنی راهبرد انطباقی (راهبرد حداقل - حداکثر) این راهبرد در تلاش است تا با کاستن از ضعف ها بتواند حداکثر استفاده را از فرصت های موجود ببرد. به عنوان مثال در یک سازمان ممکن است در محیط خارجی خود متوجه وجود فرصت هایی شود ولی به واسطه ضعف های خود قادر به بهره برداری از آنها نباشد. در چنین شرایطی اتخاذ راهبرد انطباقی می تواند استفاده از فرصت را فراهم آورد. راهبرد سوم در موضوع مورد بررسی راهبرد ST یعنی راهبرد اقتضایی (حداکثر - حداقل) است این راهبرد بر پایه بهره گیری از قوت های سیستم برای مقابله با تهدیدات تدوین می گردد و هدف آن به حداکثر رساندن نقاط قوت و به حداقل رساندن تهدیدات است. اما در این راهبرد باید محتاط عمل کرد زیرا استفاده نابجا و نسنجیده از قدرت می تواند نتایج نامطلوبی را به باد آورد و در نهایت آخرین راهبرد بر محور SO یعنی راهبرد

تهاجمی (حداکثر- حداکثر) است. بدین معنی تمام سیستم به دنبال وضعیتی هستند که قادر باشند توأمان قوت و فرصت‌های خود را به حداکثر برسانند. بر خلاف راهبرد دفاعی که یک راه‌حل واکنشی است راهبرد تهاجمی یک راه‌حل کنشگر می‌باشد. در چنین وضعیتی سازمان با استفاده از نقاط قوت خویش در جهت بهره‌گیری از فرصت‌های موجود است (شکل ۵).

شکل (۵) - فضای استراتژیک موضوع در منطقه مورد مطالعه

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تدوین راهبردهای کاهش مهاجرت در مناطق روستایی استان خوزستان انجام شد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در منطقه مورد مطالعه اهمیت نقاط تهدید و ضعف بر نقاط قوت و فرصت غلبه دارد. بسیاری از کارشناسان اذعان داشتند که در این استان ضعف‌ها و تهدیدها بر سایر نقاط غلبه دارند و باید با یک مدیریت هوشمندانه این موضوع را برطرف نمود. این نتیجه بیانگر این است فضای حاکم در زمینه موضوع مورد بررسی در منطقه مورد مطالعه تهدیدآمیز (W+T) می‌باشد در واقع فضای تهدیدآمیز بر فضای مفید (O+S) غلبه

دارد. بنابراین، مدیران عالی استان اگر به این موضوع توجه اساسی نداشته باشند، روستاهای استان خوزستان روزبه‌روز بیش‌تر خالی از سکنه می‌شود و بخش کشاورزی و امنیت غذایی آسیبی جدی خواهد پذیرفت.

در بررسی اهمیت زیرمعیارهای چهارگانه SWOT (نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید) در راستای دستیابی به راهبردهای کاهش مهاجرت روستایی نتایج نشان داد که در میان نقاط قوت موارد «وجود حس تعلق مکانی و دلبستگی به مکان در جوامع روستایی» و «برخورداری از فرهنگ و دانش بومی قوی جهت مقابله با بلای طبیعی» از اهمیت بالایی برخوردار است این نتیجه با مطالعات (Savari and Amghani, 2022) همسو بود. در تحلیل این یافته می‌توان گفت که بسیاری از ساکنان روستایی از حس تعلق و دلبستگی مکانی بالایی برخوردار هستند و حتی با سخت شدن شرایط محیطی به‌راحتی قادر به تغییر مکان زندگی خود نیستند زیرا آنان خاطرات خوبی از محل زندگی خود دارند و با محیط روستایی پیوند عاطفی و احساسی دارند. علاوه بر این، از دانش بومی مناسب برای روبه‌رو شدن با شرایط سخت برخوردارند و این عامل مهم به آن‌ها کمک می‌کند که در شرایط سخت محیطی نیز بتوانند شرایط خود را حفظ کند و در محیط روستایی خود باقی بمانند (Zobeidi et al., 2022). علاوه بر این، در بررسی نقاط ضعف موارد «نبود زیرساخت‌های مناسب در جوامع روستایی (مانند حمل و نقل، بهداشت و سیستم‌های آموزشی)» و «وضعیت بد اقتصادی مردم و ناتوانی در ایجاد فعالیت‌های اقتصادی» مهم‌ترین ضعف‌ها شناسایی شد که در مطالعات (Liu et al., 2017) به این موارد تا حدودی اشاره شده است. در تحلیل این یافته، می‌توان گفت که بسیار از جوامع روستایی مورد مطالعه از نظر حداقل امکانات بهداشتی (مانند آب لوله‌کشی و آشامیدنی) برخوردار نیستند. علاوه بر این، به‌دلیل نبود زیرساخت‌های مناسب دیگر آنان در مقابل کوچک‌ترین خطرات محیطی (مانند سیل و زلزله) آسیب‌های جدی به آن‌ها و دارایی آن‌ها وارد می‌شود که در چند سال اخیر در خانوارهای روستایی استان خوزستان در بسیاری از این مقولات آسیب دیده‌اند. علاوه بر این، خانوارهای روستایی مورد مطالعه از نظر اقتصادی در

وضعیت مناسبی نیستند و توان راه‌اندازی فعالیت‌های غیرزراعی در محیط روستایی را ندارند این عوامل دست‌به‌دست هم داده تا استان خوزستان جایگاه بالا و استراتژیک خود را در خطر بنیید و معیشت ساکنان آن با سختی مواجه شود.

در میان نقاط فرصت مهم‌ترین نقاط جهت کاهش مهاجرت شامل «وجود سیاست‌های و قوانین لازم در حمایت از پایدارسازی جوامع روستایی» و «جایگاه والای روستاها در زمینه اشتغال، تولید و امنیت غذایی» بود. این یافته با مطالعات (Savari and Amghani, 2022) همسو بود. در تحلیل این یافته می‌توان گفت که با توجه رویکرد اقتصاد مقاومتی و تاکید بر تولیدات داخلی و حفظ خودکفایی کشور، روستاها از جایگاه بالایی نزد سیاست‌گذاران برخوردار هستند. بنابراین، ضروری است که در اجرای سیاست‌ها و قوانین در راستای حمایت و تقویت جامعه روستایی گام برداشته شود تا بتوان خانوارهای روستایی را حفظ نمود و از مهاجرت بی‌رویه آن‌ها کاسته شود. در نهایت، در بررسی نقاط تهدیدآمیز و افزایش‌دهنده مهاجرت نتایج نشان داد که موارد «عدم وجود برنامه لازم برای توانمندسازی جوانان و زنان در جامعه روستایی و کشاورزی» و «نبود حمایت‌های بیمه و بازنشستگی در جوامع روستایی و اشتغال در بخش کشاورزی» مهم‌ترین نقاط تهدیدآمیز موضوع بودند. یافته‌های هونتر و همکاران، (۲۰۱۵) و اتی و همکاران (۲۰۱۶)، از این نتایج حمایت می‌کند. در تحلیل این یافته می‌توان گفت که یکی از ضعف‌های فعالیت در بخش کشاورزی نداشتن بیمه و بازنشستگی روستایی ناشی از این فعالیت است که جوانان روستایی نسبت به ماندن در جامعه روستایی را دلسرد کرده است. از طرفی دیگر هیچ‌گونه برنامه برای توانمندسازی و فعالیت آنان در بخش غیرزراعی و زراعی وجود ندارد. وجود این خلاء جامعه روستایی را با چالش اساسی مواجه خواهد کرد. زیرا مهاجرت جوانان سطح نوآوری در جامعه روستایی را کاهش داده و تناسب جمعیتی از بین خواهد رفت (Alcaraz et al., 2012; Tilly, 2011; McAuliffe et al., 2019).

نتایج بررسی فضای استراتژیک سازمان نشان داد که راهبرد اول بر محور WT یعنی راهبرد دفاعی (حداقل - حداقل) است هدف این راهبرد که می‌توان «راهبرد بقاء» نیز نامید، کاستن

از ضعف‌های موجود به‌منظور کاستن و خنثی‌سازی تهدیدات است. راهبرد دوم در این بخش WO می‌باشد یعنی راهبرد انطباقی (راهبرد حداقل- حداکثر) این راهبرد در تلاش است تا با کاستن از ضعف‌ها بتواند حداکثر استفاده را از فرصت‌های موجود ببرد. به‌عنوان مثال در یک سازمان ممکن است در محیط خارجی خود متوجه وجود فرصت‌هایی شود ولی به‌واسطه ضعف‌های خود قادر به بهره‌برداری از آن‌ها نباشد. در چنین شرایطی اتخاذ راهبرد انطباقی می‌تواند استفاده از فرصت را فراهم آورد. در نهایت براساس ماتریس TOWS در نقاط چهارگانه اقدام به طراحی ۱۲ راهبرد برای کاهش مهاجرت مناطق روستایی طراحی شده که پنج راهبرد اول به‌عنوان پیشنهاد در ادامه ارایه می‌شود: (۱) توسعه تکنولوژی‌های مناسب جهت کاهش سختی کار در بخش کشاورزی و زنده نگهداشتن امید به فعالیت در بخش کشاورزی، (۲) تبلیغات صحیح در زمینه اهمیت و ارزش فعالیت جوانان در بخش کشاورزی و بکارگیری فارغ‌التحصیلان در بخش کشاورزی جهت افزایش قدرت خلاقیت و نوآوری، (۳) حمایت دولت از کشاورزان و خانوارهای بی‌بضاعت از طریق اعطای تسهیلات و اعتبارات کم‌بهره و یا دادن یارانه‌های مواد غذایی، (۴) افزایش خدمات و امکانات زیرساختی در جوامع روستایی جهت توسعه عدالت فضایی و کاهش شکاف بین مناطق شهری و روستایی، (۵) توسعه یک برنامه جامع در مبتنی بر سازگاری معیشت کشاورزان با تغییرات اقلیمی و توسعه راهبردهای سازگاری و آموزش کشاورزان در زمینه بکارگیری راهبردهای نوین مقاوم‌سازی معیشت.

تقدیر و تشکر

این مقاله با حمایت‌های مالی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان انجام شده است که بدینوسیله سپاسگزاری می‌گردد.

منابع

آقایی‌هیر، محسن و هادی حکیمی (۱۳۹۶). "تحلیل شبکه مهاجرت‌های بین‌استانی در ایران".
تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۱۷، شماره ۴۵، صص: ۱۸۵-۲۰۶.

اذانی، مه‌ری و سعید بوستانی (۱۳۹۲). "تحلیلی بر عوامل موثر در مهاجرت روستایی- شهری نمونه موردی (شهرستان ممسنی)". *فضای جغرافیایی*، دوره ۴۱، شماره ۱۳، صص: ۹۳-۱۱۱.

اعتضاد، سیدخسرو، محمود دانشور کاخکی و حسین محمدی (۱۴۰۰). "اعتبارات مالی و نقش آن در مهاجرت روستایی: مطالعه موردی استان خراسان رضوی". *روستا و توسعه*، دوره ۲۴، شماره ۹۴، صص: ۱۲۱-۱۵۶.

اکبری، یونس (۱۳۹۹). "فهم ذهنی مهاجران از جاذبه و دافعه مقصد و مبدا مهاجرت: مطالعه موردی مهاجران محله خلیج فارس شمالی تهران". *نامه جمعیت‌شناسی ایران*، سال پانزدهم، شماره ۳، صص: ۳۲۱-۳۴۲.

امینی، عباس و ته‌مینه برومند (۱۳۹۵). "تبیین جامعه‌شناختی عوامل موثر بر جمعیت‌گریزی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: پادنا‌ی سفلی، سمیرم)". *جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۲۶، شماره ۱: ۱، صص: ۱۳۷-۱۵۴.

پناهی، لیلا و حمداله پیشرو (۱۳۹۰). "بررسی عوامل موثر بر مهاجرت جوانان روستایی به شهر مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان مرودشت". *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، دوره ۱، شماره ۲، صص: ۴۱-۵۰.

تقوی، نعمت‌الله (۱۳۸۹). *جامعه‌شناسی روستایی*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.

تنها، فاطمه، حسین محمودیان، رسول صادقی و مجید کوششی (۱۴۰۰). "تحلیل فضایی تاثیر مهاجرت داخلی بر تغییر ساختار سنی جمعیت در شهرهای ایران". *مطالعات جمعیتی*، دوره ۷، شماره ۱، صص: ۱۲۱-۱۵۴.

تودارو، مایکل (۱۳۸۹). *توسعه اقتصادی در کشورهای جهان سوم*. ترجمه غلامعلی فرجادی، انتشارات کوهسار، چاپ هفدهم، تهران.

حسین‌زاده، عسگر، مهدی معمری، اردوان قربانی و مرتضی مفیدی چلان (۱۳۹۸). "عوامل اقتصادی و اجتماعی اثرگذار بر مهاجرت روستاییان مورد: سامان‌های عرفی روستایی حوزه انارچای مشکین شهر". *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، دوره ۸، شماره ۴، صص: ۲۴۳-۲۵۹.

- دارابی، سعداله و فاطمه ترابی (۱۳۹۶). "بررسی و مقایسه روند سال‌خوردگی جمعیت در کشورهای آسیایی و اروپایی طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۱۵". *سالمندی ایران*، دوره ۱، شماره ۲، صص: ۳۰-۴۳.
- رستگاری‌پور، فاطمه و فاطمه محمودی (۱۳۹۹). بررسی عوامل موثر بر تمایل روستائیان به انواع مهاجرت داخلی در شهرستان تربت حیدریه. *مطالعات جمعیتی*، ۱۲ (۲): ۱۸۳-۲۰۹.
- شهبازین، سعیده و سیده زهرا کلانتری بنادکی (۱۴۰۰). "بررسی امید مهاجرت در مناطق شهری و روستایی ایران در سال ۱۳۹۵". *مطالعات جمعیتی*، دوره ۶، شماره ۲، صص: ۲۳۵-۲۶۲.
- صفایی‌پور، مسعود و یوسف محلی (۱۳۹۶). "بررسی عوامل تاثیرگذار بر مهاجرت از شهر با استفاده از مدل معادلات ساختاری و تکنیک تحلیل سلسله مراتبی فازی (مطالعه موردی شهر اهواز)". *مطالعات محیطی هفت حصار*. دوره ۲۲، شماره ۶، صص: ۸۱-۹۶.
- فروتین، یعقوب (۱۳۹۶). "تبیین جمعیت‌شناختی و اجتماعی تمایلات مهاجرت به خارج از کشور". *مطالعات جمعیتی*، دوره ۳، دوره ۲، صص: ۱۸۹-۲۱۶.
- محمدی‌یگانه، بهروز و سروش سنایی‌مقدم (۱۳۹۵). "تحلیل اثرات روابط شهر و روستا در مهاجرت‌های روستا - شهری مطالعه موردی: دهستان پشته زیلایی، شهرستان دهدشت". *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، دوره ۷، شماره ۲۷، صص: ۱۰۳-۱۱۶.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۹). گزارش وضعیت مهاجرت نیروی کار در ایران. سرشماری نفوس و مسکن.
- مهدی‌پور آسیه، احمد مهدی‌پور و علی قاسمی‌اردهایی (۱۳۹۸). "بررسی قصد مهاجرت از روستا و عوامل موثر بر آن (مورد مطالعه: روستاهای بخش کلات شهرستان آبدانان، استان ایلام)". *توسعه محلی (روستا - شهری)*، دوره ۲۱، شماره ۲، صص: ۴۳۷-۴۵۸.
- نقوی، محمدرضا و شادی بیگلری (۱۳۹۲). "نقش مخاطرات طبیعی (خشکسالی کشاورزی) در مهاجرت روستایی، با استفاده از روش (SAW)، نمونه موردی: دهستان شهدا شهرستان شهدا". *جغرافیای طبیعی*، دوره ۶، شماره ۱۹، صص: ۸۵-۹۶.
- هاشمی، لطف‌الله (۱۳۹۰). بررسی مهاجرت در استان خوزستان. قابل دسترس در: https://www.amar.org.ir/Portals/0/OST_INFO/06/Mohajerat_06_50-90.pdf

الهیاری، مرتضی، ابوالفضل توسلی و محمدرضا نقوی (۱۳۹۹). "بررسی وضعیت کشاورزی و نقش آن در مهاجرت روستایی با استفاده از روش‌های آماری ناپارامتری (مطالعه موردی روستایان شهرستان چاراویماق)". *راهبردهای توسعه روستایی*، دوره ۶، شماره ۴، صص: ۴۷۵-۴۸۷.

Akkoyunlu, Ş. (2015). The potential of rural-urban linkages for sustainable development and trade. *International Journal of Sustainable Development & World Policy*, 4(2), 20-40.

Alcaraz, C., Chiquiar, D., Salcedo, A., (2012). Remittances, Schooling, and Child Labor in Mexico. *Journal of Development Economics*, 97(1), 156-165.

Asadpourian, Z., Rahimian, M., & Gholamrezai, S. (2020). SWOT-AHP-TOWS analysis for sustainable ecotourism development in the best area in Lorestan Province, Iran. *Social Indicators Research*, 152(1), 289-315.

Beer, J., Borel, R., Bonnemann, A., Todd, J., Winters, P., Arias, D., Salazar Aguilar, C., Jiménez, W., Masís Morales, G., Rodríguez Solera, C. (2010). *Rural Poverty Report 2011: New realities, new challenges: new opportunities for tomorrow's generation*. International fund for agricultural development.

Bell, M. (2015). Demography, time and space. *Journal of Population Research*, 32(3), 173-186.

Birkmann, J. (2016). Boost resilience of small and mid-sized cities. *Nature*, 537: 605-608.

DaVanzo, J. (1976). Differences between return and nonreturn migration: An econometric analysis. *International Migration Review*, 10(1), 13-27.

Ekperiware, M. C.; T. O. Olatayo; and, A. A. Egbetokun (2017). Human capital and sustainable development in Nigeria: How can economic growth suffice environmental degradation? *Economics*, 29: 1-26

FAO, (2016). Migration, Agriculture and Rural Development: Addressing the Root Causes of Migration and Harnessing its Potential for Development. FAO, Rome. Retrieved from. <http://www.fao.org/3/a-i6064e.pdf>.

Gottfried, O., De Clercq, D., Blair, E., Weng, X., & Wang, C. (2018). SWOT-AHP-TOWS analysis of private investment behavior in the Chinese biogas sector. *Journal of Cleaner Production*, 184, 632-647.

Hunter, L. M., Luna, J. K., & Norton, R. M. (2015). Environmental dimensions of migration. *Annual Review of Sociology*, 41, 377-397.

IOM, 2019. World Migration Report 2020. PUB2019/006/L WMR 2020r, Geneva.

- Jobes, P. (2000). *Moving Nearer to Heaven: The Illusions and Disillusions of Migrants to Scenic Rural Place*, Praeger, Westport, CT.
- Kahraman, C., Demirel, N. Demirel, C. & Ates, N. Y. (2008). A SWOT-AHP application using fuzzy concept: E-Government in Turkey, *Fuzzy Multi-Criteria Decision Making Book-Edited By Cengiz Kahraman*, Springer Science-Business Media.
- Kangas, J., Kurttila, M., Kajanus, M., & Kangas, A. (2003). Evaluating the management strategies of a forestland estate—the SOS approach. *Journal of Environmental Management*, 69(4), 349-358.
- Kaymaz, Ç. K., Birinci, S., & Kızılkın, Y. (2021). Sustainable development goals assessment of Erzurum province with SWOT-AHP analysis. *Environment, Development and Sustainability*, 1-27.
- Liu, Y., Zhang, F., Wu, F., Liu, Y., & Li, Z. (2017). The subjective wellbeing of migrants in Guangzhou, China: The impacts of the social and physical environment. *Cities*, 60, 333-342.
- McAuliffe, M., Khadria, B., & Bauloz, C. (2019). *World Migration Report 2020*. IOM.
- Mohapatra, S., & Ratha, D. (2012). *Impact of the Global Financial Crisis on Migration and Remittances*. World Bank.
- Nguyen, L. D., Raabe, K., & Grote, U. (2015). Rural–urban migration, household vulnerability, and welfare in Vietnam. *World Development*, 71, 79-93.
- Obi, C., Bartolini, F., Brunori, G., & D'Haese, M. (2020). How does international migration impact on rural areas in developing countries? A systematic review. *Journal of Rural Studies*, 80, 273-290.
- Partridge, M. D., Ali, K., & Olfert, M. R. (2010). Rural-to-urban commuting: Three degrees of integration. *Growth and Change*, 41(2), 303-335.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Razzaghi Borkhani, F., & Mohammadi, Y. (2018). The Design of TOWS Strategic Model for Rural and Agricultural Tourism Development of Mazandaran Province. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 49(3), 509-525.
- Sahani, N. (2021). Application of hybrid SWOT-AHP-Fuzzy-AHP model for formulation and prioritization of ecotourism strategies in Western Himalaya, India. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 9(3), 349-362.

- Saidmamatov, O., Matyakubov, U., Khodjanizayov, E., Day, J., Ibadullaev, E., Chuponov, S., ... & Matyusupov, B. (2021). TOWS analysis for sustainable ecotourism development and state support during the pandemic: The Aral Sea region of Uzbekistan. *Turyzm/Tourism*, 31(1), 47-56.
- Sarrafi, M. (2002). Internal migration and the problem of urban management. *Quarterly Journal of Urban Management*, 10, 112-129.
- Savari, M., & Amghani, M. S. (2022). SWOT-FAHP-TOWS analysis for adaptation strategies development among small-scale farmers in drought conditions. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 67, 102695.
- Savari, M., & Moradi, M. (2022). The effectiveness of drought adaptation strategies in explaining the livability of Iranian rural households. *Habitat International*, 124, 102560.
- Stark, O. (1984). Rural-to-urban migration in LDCs: a relative deprivation approach. *Economic Development and Cultural Change*, 32(3), 475-486.
- Sirkeci, I., Cohen, J. H., & Ratha, D. (Eds.). (2012). *Migration and Remittances during the Global Financial Crisis and Beyond*. World Bank Publications.
- Tang, S., & Feng, J. (2015). Cohort differences in the urban settlement intentions of rural migrants: A case study in Jiangsu Province, China. *Habitat International*, 49, 357-365.
- Todaro, M. P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *The American Economic Review*, 59(1), 138-148.
- Tilly, C. (2011). The impact of the economic crisis on international migration: a review. *Work, Employment and Society*, 25(4), 675-692.
- UN (2013). *World Population Prospect, 2013*. New York: The United Nations, Department of Economic and Social Affairs.
- UN-Habitat. (2012). *Young People: Participation and Sustainable Development in an Urbanizing World*, United Nations Human Settlement Programme, Nairobi.
- World Bank, (2006). *World development report: Equity and development*. New York: Oxford University Press
- World Bank, (2018). <https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS>. Accessed to website 21 June 2018
- Zobeidi, T., Yaghoubi, J., & Yazdanpanah, M. (2022). Farmers' incremental adaptation to water scarcity: An application of the model of private proactive adaptation to climate change (MPPACC). *Agricultural Water Management*, 264, 107528.